

Opiátokkal kapcsolatos halálesetek: egészségügyi és társadalmi válaszok

Az EMCDDA rövid szakmai kézikönyve

Recenzió

Baráth Noémi Emőke

Ez a rövid összefoglaló egy része annak a 2021-es európai útmutatónak, melyről korábbi írásunkban is beszámoltunk, amely együttesen tartalmazza a kábítószer-problémákra adott egészségügyi és társadalmi válaszokat. A dokumentum célja, hogy áttekintést adjon azokról a szempontokról, amelyeket figyelembe kell venni az opioidokkal összefüggő halálesetek egészségügyi- és társadalmi válaszainak tervezése vagy megvalósítása során, áttekinti a válaszok elérhetőségét és hatékonyságát. Figyelembe veszi a politikára és gyakorlatra vonatkozó társadalmi hatásokat is. A kézikönyv 2021. december 17-én jelent meg (URL1).

Kulcskérdések

Az opioidhasználattal közvetlenül vagy közvetve összefüggő halálozás a felnőttek korai halálozásának egyik fő oka Európában. A kábítószerrel összefüggő halálozási arány a becslések szerint évente körülbelül 1–2% az intravénás opioidokat

használók körében. Összességében az opioidokat a halálos kimenetelű túladagolások több, mint háromnegyedében mutatják ki Európában. Az opioid-túladagolás miatti halálozás kockázata nő az absztinencia időszakait követően, amikor a tolerancia elveszett, különösen a börtönből való szabaduláskor vagy az absztinencia-alapú kezelés elhagyásakor. Éppen ezért ez a populáció különösen veszélyeztetett.

Az öngyilkosságok, a balesetek és a fertőzések szövődményei szintén hozzájárulnak az ebben a csoportban megfigyelt halálozáshoz. A tanulmányokban azt is kimutatták, hogy az opioidokat használó emberek a vártnál nagyobb arányban szenvednek bizonyos nem fertőző betegségektől, beleértve bizonyos rákos megbetegedéseket, valamint a szív- és érrendszeri problémákat. Az opioidokkal kapcsolatos sok probléma torlódik össze - például a dohányzás vagy a magas szintű alkoholfogyasztás közötti összefüggés részben megmagyarázhatja ezt a megfigyelést.

Bizonyítékok és válaszok

Az opioidokkal összefüggő halálesetek csökkentésére alkalmazott megközelítések közé tartoznak a túladagolás megelőzésére összpontosító beavatkozások, valamint azok, amelyek célja a túladagolók túlélési esélyeinek javítása.

Az opioidokat használó emberek hatékony kezelésben való részvétele és megtartása

MAGYAR DROGFIGYELŐ

csökkenti az opioidokkal összefüggő halálozások számát.

Az opioid helyettesítő naloxon visszafordíthatja az opioid túladagolás potenciálisan végzetes hatását. Számos beavatkozás igyekszik biztosítani a naloxon elérhetőségét, és elősegíteni a megfelelő használatot a kábítószer-túladagolásra reagáló vagy beavatkozó társak és szakemberek körében.

Az ellátás folyamatossága

Fontos az egészségügyi és kábítószer-szolgáltatások folyamatosságának biztosítása a börtön és a közösség közötti átmenet során, mivel bizonyított, hogy az opioidokat fogyasztó személyek különösen ki vannak téve a túladagolásnak a szabadulás utáni első hetekben.

A túladagolás kockázatának tudatosítása kiemelt jelentőségű. Az opioidokat használó emberek tudatosságának növelése különösen fontos a jelentősebb kockázatok tekintetében, beleértve az egyidejű alkohol- vagy benzodiazepin-használatot.

Ezenkívül a megkereső és alacsony küszöbű szolgáltatások védelmet nyújthatnak és csökkenthetik a segítséget kérők hozzáférési akadályait, valamint az integrált túladagolás-megelőzési politika szerepe sem elhanyagolható.

Európai helyzetjelentés

Becslések szerint Európában minden második opioidot fogyasztó ember részeseül

opioid helyettesítő kezelésben, de a lefedettség országonként nagyon eltérő. A legtöbb európai országban rendelkezésre állnak a túladagolás kockázatára vonatkozó információk, bár a lefedettség és az alkalmazott megközelítés eltérő lehet.

Az európai országok több mint egyharmadában léteznek hazavihető naloxon programok, alig egyharmadukban pedig egy vagy több ún. „ellenőrző szoba” működik.

Az opioidhasználattal és a halálozással kapcsolatos legfontosabb kérdések

A kábítószerrel kapcsolatos probléma azonosítása és meghatározása során megválaszolandó kulcskérdések közé tartozik, hogy kit érint, milyen típusú anyagokról és használati mintákról van szó, és hol fordul elő a probléma. A válaszokat a tapasztalt kábítószer-problémákhoz kell igazítani, és ezek országonként és időnként eltérőek lehetnek. A folyamat ezen szakaszában figyelembe veendő tényezők széles skáláját a kábítószer-problémák egészségügyi és társadalmi válaszainak kidolgozására és végrehajtására vonatkozó cselekvési keret tárgyalja.

Az opioidok használatával közvetlenül vagy közvetve összefüggő halálozás az elkerülhető korai halálozás egyik fő oka az európai felnőttek körében. Az opioidok a halálos kábítószer-túladagolások körülbelül háromnegyedében szerepet játszanak. A túladagolás miatti halálozási arány Európában megközelíti a 15-öt egymillió lakosra vetítve, bár az országos arányok és tendenciák jelentősen eltérnek

MAGYAR DROGFIGYELŐ

egymástól. Ez az eltérés számos tényezőnek köszönhető, beleértve a túladagolós halálozás kockázatának kitett személyek számának különbségeit, valamint a túladagolási esetek jelentésének és kódolásának eltéréseit a nemzeti halálozási adatbázisokban. Egyes országokban valószínű, hogy az opioidhalálozást aluljelentik, ami megnehezíti az országok közötti összehasonlítást.

Az opioidokat injektáló emberek csoportjaiban az összes okból bekövetkezett halálozási ráta jellemzően évi 1–2% tartományba esik, ami 5-10-szerese a teljes populációban azonos korú és nemű társak körében tapasztaltnak. A megnövekedett halálozás elsődleges oka a kábítószer-túladagolás, de jelentős mértékben hozzájárulnak a kábítószer-használattal közvetetten összefüggő tényezőkhöz a fertőzések, balesetek, erőszak és öngyilkosság. A rossz fizikai egészségi állapot gyakori az opioidokat fogyasztók körében, és ez a krónikus tüdő- és szív- és érrendszeri betegségekben (ami gyakran dohányzással kapcsolatos), valamint a hepatitis C vírus (HCV) fertőzések és a súlyos alkoholfogyasztás okozta májproblémák magas arányában tükröződik. Ezek az állapotok a kórházi kezelések és a halálozások megnövekedett részéért felelősek ebben a csoportban. Jelenleg számos európai országban egyre inkább előregedő az opioidhasználó népesség, ami hatással lehet mind a közvetlen, mind a közvetett halálozási arányokra. Az elmúlt évtizedben az európai adatok arra utalnak, hogy az opioid-

túladagolás miatti bejelentett halálesetek száma nőtt az idősebb korcsoportokban, és csökkent a fiatalabb korcsoportokban.

A felhasznált anyag típusa, az adagolás módja és a gyógyszert használó személy egészségi állapota egyaránt hatással van a túladagolás kockázatára. A heroint és metabolitjait a legtöbb halálos kimenetelű túladagolásnál megtalálják az elhunytak szervezetében Európában, gyakran más anyagokkal kombinálva. Más opioidok (metadon, buprenorfin és kisebb mértékben egyéb vényköteles opioidok és fentanilok) a túladagolós halálesetek jelentős részében kimutathatók, és néhány országban túlsúlyban vannak. Az illegálisan előállított szintetikus opioidok szerepéről valószínűleg nem számolnak be, mivel jelenlétüket sok országban nem vizsgálják rutinszerűen.

Általában több anyag is szerepet játszik a túladagolás miatti halálesetekben. A benzodiazepinek az alkohollal együtt gyakran megtalálhatók az opioidok mellett a kábítószerrel összefüggő halálesetek során Európában, és mindegyik esetre jellemző a légzés depressziója.

Az olyan stimulánsok, mint a kokain, az MDMA és az amfetaminok kisebb számú túladagolós halálesetért felelősek Európában, bár jelentőségük országonként eltérő. Egyes országokban aggodalomra adnak okot az új pszichoaktív anyagokkal, például a szintetikus kannabinoidokkal kapcsolatos halálesetek kitörései is.

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Számos helyzeti tényező növelheti a kábítószer-túladagolás miatti halálozás kockázatát, beleértve az opioidokat használó személyek esetében a kezelés megszakítását vagy a kezelés és gondozás megszakítását. Bizonyos helyzetekben, például a méregtelenítést, a kábítószermentes kezelésből való elbocsátást vagy a bebörtönzés alatti önkéntelen önmegtartóztatást követően az egyén opioidokkal szembeni toleranciája nagymértékben lecsökken, és ennek eredményeként különösen nagy a túladagolás kockázata, ha a használatot újramegkezdik. Ezen okokból kifolyólag a büntetés-végrehajtási intézményekre vonatkozó európai közegészségügyi iránymutatás azt ajánlja, hogy biztosítsák az ellátás folytonosságát a börtön és a közösség között, a megfelelő közösségi gondozási szolgáltatásokhoz való utalás és a börtönből való szabadulás utáni nyomon követés révén.

Végül a túladagolás szemtanúinak reakcióhiánya, a nem megfelelő elsősegély-beavatkozás, a hiányos ismeretek, a hatékony gyógyszerekhez való hozzáférés hiánya vagy a jogi következményektől való félelem miatt növekszik a túladagolás halálos kimenetelének kockázata.

Az opioidokkal összefüggő halálesetek

A megfelelő válaszok kiválasztásához, amelyek valószínűleg hatékonyak egy adott kábítószerrel kapcsolatos probléma kezelésében, világosan meg kell érteni a beavatkozás vagy a beavatkozások kombinációjának elsődleges céljait. Ideális

esetben a beavatkozásokat a rendelkezésre álló legerősebb bizonyítékokkal kell alátámasztani; ha azonban a bizonyítékok nagyon korlátozottak vagy nem állnak rendelkezésre, a szakértői konszenzus lehet a legjobb megoldás mindaddig, amíg meggyőzőbb adatok nem születnek. A kábítószer-problémák egészségügyi és társadalmi válaszainak kidolgozására és végrehajtására vonatkozó cselekvési keret részletesebben tárgyalja, hogy mit kell szem előtt tartani a legmegfelelőbb válaszlehetőségek kiválasztásakor.

Az opioidokkal összefüggő halálesetek csökkentését célzó válaszok közé tartoznak a túladagolás megelőzésére irányuló beavatkozások, illetve azok, amelyek a túladagolás bekövetkezése esetén a halál megelőzésére összpontosítanak. Ezen túlmenően szélesebb körű közegészségügyi megközelítések is alkalmazhatók, mint például a megkereső és alacsony küszöbű szolgáltatások, amelyek csökkentik a segítséget kérők hozzáférési akadályait, és hozzájárulhatnak a túladagolás veszélyének csökkentéséhez.

A túladagolással szembeni sebezhetőség csökkentése

A túladagolások halálesetek csökkentése jelentős népegészségügyi kihívás Európában. A szélesebb körű közegészségügyi válasz ezen a területen a kábítószer-fogyasztók sebezhetőségének csökkentését célozza azáltal, hogy csökkenti a kábítószer-kezelési szolgáltatások és egyéb támogató szolgáltatások előtt álló akadályokat, és

MAGYAR DROGFIGYELŐ

ösztönzi az azokkal való együttműködést, valamint könnyen elérhető ártalomcsökkentő szolgáltatásokat nyújt.

Mint az egészségügyi ellátás bármely más területén, itt is fontos az ellátás minőségének biztosítása és a bizonyítékokon alapuló válaszok végrehajtása. Ebben az összefüggésben a nemzeti és helyi túladagolás-megelőzési stratégiák kidolgozása nagy szerepet játszhat, különösen akkor, ha integrált megközelítésbe ágyazzák be, amely holisztikusan foglalkozik az opioidokat használó emberek különféle egészségügyi és támogatási szükségleteivel, és ösztönzi a szolgáltatásokat nyújtó különböző érdekelt felek közötti együttműködést. Az integrált megközelítések magukban foglalhatják például a lakhatási és foglalkoztatási programokkal való koordinációt, valamint a megbélyegzés leküzdésére irányuló beavatkozásokat. A szolgáltatások megfelelő erőforrás-ellátása és a végrehajtásukhoz nyújtott szakpolitikai támogatás szintén döntő tényező.

Egyes európai országokban az EU korai előrejelző rendszerének jelentett új, ellenőrizetlen opioidok és más új pszichoaktív anyagok növekvő száma tovább gyarapítja az aggályokat ezen a területen.

Tekintettel arra, hogy ezek a kábítószeres ártalmasak lehetnek, fontos, hogy Európa továbbra is éber legyen, és készen álljon arra, hogy gyorsan és hatékonyan reagáljon az ilyen anyagok által észlelt fenyegetésekre. Ehhez befektetésre van

szükség a felügyeleti képességekbe, beleértve a kábítószerrel összefüggő halálesetekkel kapcsolatos jobb toxikológiai információkat. Azt is jelzi, hogy a megfelelő válaszok megfogalmazása érdekében azonosítani kell a halálesetekben szerepet játszó anyagok forrását.

A kábítószeres kriminalisztikai elemzésének egyre fontosabb szerepe van ezen a területen, különösen a fentanilok, benzodiazepinek és más anyagok tiltott piacon való jelenlétének azonosításában, amelyek súlyos egészségkárosodást vagy akár halált is okozhatnak. Ez magában foglalhatja a kábítószer-fogyasztó emberek által biztosított anyagok, a tűcseréknek visszaadott fecskendőben lévő maradékok, valamint az amnesztiatartályokba helyezett vagy a lefoglalások során szerzett kábítószeres elemzését. Ez az információ felhasználható a célzott túladagolás megelőzésére irányuló programok kidolgozásához, lényeges és időszerű bemenetet jelent a túladagolás kockázatát csökkentő közegészségügyi riasztásokhoz.

A túladagolás kockázatának csökkentése

Az opioidokkal összefüggő túladagolás kockázata csökken, miközben az opioidokat használók továbbra is opioid helyettesítő kezelés alatt állnak. A megfigyeléses vizsgálatok metaanalízise kimutatta, akár a metadon, akár a buprenorfin alkalmazása csökkenti a túladagolás és az összes egyéb halálok előfordulását az opioidfüggő emberekben. A metadon kezelés alatt álló kliensek halálozási rátája kevesebb, mint

MAGYAR DROGFIGYELŐ

egyharmada az opioidokat használók körében tapasztaltak, akik nem részesülnek kezelésben.

Az helyettesítő opioidfenntartó kezelés különböző szakaszaiban bekövetkezett túladagolásos halálesetek elemzése arra utal, hogy a megelőző beavatkozásoknak a kezelés első négy hetére (különösen a metadont szedők esetében) és a kezelés befejezését követő első négy hétre kell összpontosítani. Ez az a két időszak, amikor a túladagolás kockázata különösen megnő. Mivel a kliensek kezelésből való kilépése nem tervezett is lehet, lényeges, hogy a túladagolásra figyelmeztető tevékenységeket is beépítsék az opioidokkal kapcsolatos problémák miatt segítséget kapók folyamatos gondozási terveibe. Azt is meg kell jegyezni, hogy azok a személyek, akik gyakran kezdik meg a kezelést és hagyják el azt, különösen ki vannak téve a túladagolásnak. Azoknál az személyeknél, akik közvetlenül a börtönből való kilépés után használnak opioidokat, szintén fokozott a túladagolás kockázata. A börtönből való szabadulást követő első négy hétben a heroint használó elkövetőknél jelentősen megnövekedett a halálozás kockázata, ebben az időszakban gyakoribb a visszaesés és az opioid-túladagolás. A szabadulás utáni halálesetek megelőzése érdekében fontos lépés a proaktív és tervezett beutalás közösségi opioid helyettesítő kezelésre vagy más megfelelő kezelési lehetőségekre ("átgondozás" vagy "gondozás folytonossága"). A büntetés-végrehajtási személyzet képzése és az opioidokat használó fogvatartottak összekötése a helyi

egészségügyi szolgálatokkal a szabadulásukat követő hetekben szintén segít megelőzni a túladagolás okozta haláleseteket ebben a populációban.

Egyes országokban a naltrexont az opioidfüggő egyének visszaesésének megelőzésére használják. Az elnyújtott felszabadulású naltrexon a teljes mü-opioid receptor antagonistá nyújtott hatóanyag-leadású injekciós készítménye, amelyet havonta kell bevenni. Néhány bizonyíték arra utal, hogy az elnyújtott felszabadulású naltrexon alacsonyabb halálozási aránnyal járhat, mint az opioid agonisták a kezelés során; azonban továbbra is bizonytalan a hatékonysága, és további kutatások szükségesek ebben a témában.

Gyógyszeres megelőzés

Miközben biztosítani kell az opioid helyettesítő kezeléshez való könnyű hozzáférést és a megfelelő ellátást, az egészségügyi személyzetnek és a szolgáltatótervezőknek gondoskodniuk kell a felírási rendről és a megfelelő ellenőrzések betartásáról, hogy megakadályozzák ezen gyógyszerek eltérítését a vény nélkül kapható betegekhez. Ez magában foglalja a klinikai iránymutatások és képzések rendelkezésre bocsátását az orvosok számára a megfelelő felírási gyakorlatokkal kapcsolatban. Azok számára, akiknek házi receptje van, a tárolással és a gyermekvédelemmel kapcsolatos problémák megoldása is fontos, a kiskorúak általi, nem szándékos túladagolás kockázatának csökkentése érdekében.

Túladagolás tudatosítása, szűrés és kockázatértékelés

A hatékony kommunikáció katalizátorként működhet az ártalmak csökkentésében, mivel sok drogfogyasztó alábecsüli a túladagolás kockázatát, vagy nincs tudatában annak. Ideális esetben a túladagolás megelőzését, az oktatást és a tanácsadást rendszeresen képzett szakembereknek kell biztosítaniuk az egészségügyi és alapellátási intézményekben, beleértve az ártalomcsökkentő szolgáltatásokat, például a tű- és fecskendőprogramokat. Az opioidokat használó emberek túladagolási kockázatának szűrése potenciálisan csökkentheti az általános mortalitást is a magas kockázatú egyének azonosítása és támogatása révén.

Kábítószer-ellenőrzés

Bár a kábítószer-ellenőrző szolgálatok általában a stimuláns drogok tesztelésére összpontosítottak, gyakran szabadidős környezetben, az elmúlt években egyes kábítószer-ellenőrző szolgálatok opioidokat tesztelte. Néhány országban ezek az intézmények az ártalomcsökkentés területén találhatók, mint alacsony küszöbű szolgáltatások. A kábítószer-ellenőrzési szolgáltatások lehetővé teszik a kábítószer-fogyasztók számára, hogy kábítószereiket vegyileg elemezzék, tájékoztatást adva a minták tartalmáról. Ezek a szolgáltatások lehetőség szerint

tanácsadást vagy rövid beavatkozást is nyújtanak. A szolgáltatások prioritásai eltérőek, az információgyűjtéstől az ártalomcsökkentésig terjednek, céljuk pedig a kábítószer-használók tájékoztatása és figyelmeztetése a piacon lévő anyagokról. A kábítószer-ellenőrző szolgáltatások fontos szempontja, hogy az eredményeket hogyan kommunikálják az egyéneknek, és hogy ehhez hogyan társul ártalomcsökkentő tanács és rövid beavatkozás.

A végzetes túladagolás csökkentése

A legtöbb túladagolás akkor következik be, amikor mások is jelen vannak. A legtöbb intravénás kábítószerrel használó ember volt már túladagolásnak tanúja, vagy tapasztalta is. Ezért a kábítószer-fogyasztó személyek, valamint barátaik és családtagjaik vészhelyzeti túladagolási helyzetekben valószínűleg báméskodók és potenciális elsősegélynyújtók is lehetnek. Ezek az emberi hálózatok megfelelő képzéssel és figyelemfelkeltéssel potenciálisan felhasználhatók a túladagolás okozta halálesetek megelőzésére. Azok a beavatkozások, amelyeknek célja a báméskodók reakcióinak javítása, magukban foglalják a kábítószer-használók társainak és családtagjainak felvilágosítását a túladagolás megelőzésében, felismerésében és az arra való reagálásban. A halálos kimenetelű túladagolás csökkentését célzó egyéb beavatkozások közé tartozik a naloxon elosztása a túladagolás hatásainak visszafordítása érdekében, valamint bizonyos országokban

MAGYAR DROGFIGYELŐ

olyan terek biztosítása, ahol az emberek képzett személyzet felügyelete mellett használhatnak tiltott kábítószer.

A kézikönyv részletesen tárgyalja a naloxon hatásaként a túladagolás visszafordításával kapcsolatos érveket, mivel ez a szer képes visszafordítani az opioid túladagolás hatását. A kézikönyv vázolja továbbá a drogfigyelő szobák működését.

Egyes országokban rendelkezésre állnak kábítószer-fogyasztó helyiségek, amelyek fix vagy mobil teret kínálnak. Ezekben a helyeken a kábítószer-fogyasztókat steril injekciós felszereléssel látják el, és képzett személyzet felügyelete mellett használhatják a tiltott drogokat. Ezeknek a helyiségeknek az a célja, hogy csökkentsék a nem higiénikus injekciózás kockázatát, megelőzzék a túladagolást, és összekapcsolják a kábítószer-használókat a kezeléssel, egészségügyi- és szociális szolgáltatásokkal. Fontos szempont, hogy ily módon elérjék azokat az embereket, akik kábítószer fogyasztanak, de nem vesznek részt más egészségügyi szolgáltatásban, különös tekintettel a marginalizált emberekre, akik az utcán kockázatos és nem higiénikus körülmények között injekciózzák az opioidokat.

A kézikönyv említést tesz e-egészségügyi alkalmazásokról is. Az újonnan megjelent e-egészségügyi alkalmazások célja, hogy csökkentsék a túladagolások halálesetek kockázatát, különösen akkor, ha az emberek csak opioidokat injektálnak. Nemrég például kifejlesztettek egy mobilalkalmazást, amely lehetővé teszi a kábítószer-fogyasztók számára, hogy az

adag bevétele előtt bejelentkezzenek. Az alkalmazás aktiválása után rendszeres időközönként meg kell erősítenie a felhasználó biztonságát. Ha a felhasználó nem válaszol, az alkalmazás riasztást ad, és figyelmezteti a segélyszolgálatokat.

Ajánlások

- Elegendő opioid helyettesítő kezelés biztosítása megfelelő adagolással, kezelésben maradással, esetkezeléssel és kiegészítő támogatással.
- A naloxon rendelkezésrehozása az elsősegélynyújtók, a mentők, és további túladagolással kapcsolatos segítők számára.
- Túladagolás-tudatosító tréning a kevésbé kockázatos szerhasználati formák népszerűsítésére az opioidokat használók körében.
- Naloxonnal kapcsolatos képzési- és elosztási programok létrehozása, annak érdekében, hogy a naloxont széles körben elérhetővé tegyék az opioid-túladagolás magas kockázatának kitett emberek, valamint társaik, partnereik és családtagjaik számára, lehetővé téve számukra, hogy beavatkozhassanak és életüket menthessenek.
- A börtön és a közösség közötti gondozás folytonosságának javítása a kábítószerrel összefüggő halálesetek megelőzése érdekében, a börtönből való szabadulást követő első hetekben, amikor a

MAGYAR DROGFIGYELŐ

túladagolás kockázata különösen magas.

- Azonosítsák és vizsgálják felül a kábítószer-fogyasztó szobák kialakítását akadályozó tényezőket azokon a területeken, ahol magas a nyilvános helyeken intravénás kábítószerrel használók száma.
- Fokozott támogatás nyújtása azoknak, akik elhagyják az absztinencia alapú kezelést, mivel opioid toleranciájuk elvesztése növeli a halálos túladagolás kockázatát.

Felhasznált irodalom

URL1: EMCDDA (2021), Opioid-related deaths: health and social responses.
https://www.emcdda.europa.eu/publications/mini-guides/opioid-related-deaths-health-and-social-responses_en